

Preliminary scientific paper
UDC 618.7

Erich ROSENCWEIG

Znanstveno društvo za povijest zdravstvene kulture Hrvatske, Zagreb

O POJMU VOPISCUS,
DANAS NEPOZNATOM U LITERATURI O POROĐAJIMA

Svojevremeno je naš historičar medicine L. Glesinger u svom radu na francuskom jeziku o liječniku Fortunatusu Plempiusu iznio da je taj liječnik dobio nadimak Vopiscus, te da mu je puno ime glasilo dr Vopiscus Fortunatus Plempius, i to zato što je bio začat kao blizanac, ali se rodio samo on, dok je njegov blizanac prethodno bio izbačen abortusom.¹

Nažalost se o točnijem zbivanju sa blizanačkim zametcima i što se za vrijeme trudnoće odigralo u maternici majke tog liječnika ništa nezna, a trudnoća se završila rođenjem samo jednog živog čeda — jedinca (unicus natus; singularis natus).

Ovaj podatak iz spomenutog rada mnogo me je zainteresirao, pa sam počeo tragati ne bih li nešto više saznao o pojmu vopiscus.

Pregledavajući razne medicinske opće udžbenike, priručnike, našu stručnu literaturu tj. članke porodništva i enciklopedije, ostao sam razočaran. Nigdje spomena pojma vopiscus, i mislim da se smije kazati da ga nema i da ne postoji niti kod suvremenih objava neonatologa, pedijataru i geminologa za označavanje samo jednog jedincatog živorođenog čeda iz višestruke trudnoće.

Ukratko bih se osvrnuo na pitanje višeploidne trudnoće i višestrukog porođaja. Prema Hellinovoju^{4,5} shemi, a i po drugim statistikama, navodi se da se u našim predjelima dešavaju blizanačke trudnoće jednom na po prilici 80 do 90 porođaja. Pojava blizanačke trudnoće nije rijetkost. Znače se da su pobačaji kod blizanačke trudnoće po prilici tri puta češći, negoli kod jednostruke. Višestruka trudnoća nije niti za majku a nije niti za plodove vrlo povoljna, pa u jednoj četvrtini slučajeva trudnoća ne dostiže svoj normalan kraj, a pobačaji su kod blizanačke trudnoće po prilici tri puta češći, nego kod jednostruke trudnoće. Višeploidna se trudnoća ubraja u takozvanu „poremećenu trudnoću“ i čini po prilici 1% svih zatrudnjenja. Blizanci — plodovi 2 muška ili 2 ženska, ili 1 muški i 1 ženski plod, mogu biti jednojajni ili dvojajni. Tečajem trudnoće mogu u svome razvitku doživjeti razna patološka stanja. Literatura spominje u raznim člancima „O uzrocima intrauterine smrti jednog fetusa“^{1a} ili „Smrt jednog blizanca u trudnoći“³ ili „Razlika u razvoju dvojajnih blizanaca“² itd.

Poznato je da su jednojajni plodovi obično slabiji od dvojajnih i da češće uginu, a i uopće da se kod njih trudnoća češće puta spontano prekida, nego kod dvojajnih. Zbog nastalih intrauterusnih odnosa, zbog nekih letalnih faktora, kao i zbog nedovoljne ishrane, uslijed asimetrije „trećeg placentnog krvotoka“, dešava se, da jedan zametak, odnosno jedan od plodova, intrauterusno uginu.

Kod dvojajnih blizanaca, budući da su među sobom jedan od drugoga odvojeni i međusobno neovisni, može se u rjeđim slučajevima desiti, da u maternici, kao i u dvostrukoj, jedan uginuli dvojak bude sam ev. abortusom (pobačajem) izbačen, a samo stanje trudnoće može, iako je to donekle problematično i dalje ostati bez ikakva upliva na to neuredno intrauterusno zbivanje i bez nekih posljedica. Daljnji tok trudnoće se može nesmetano nastaviti i preostali živi dvojak, koji konačno dalje raste, napreduje, dalje se normalno razvija, sve do svoje pune zrelosti i do svog ročnog rođenja.

Kod jednoajnih blizanaca može jedan uginuli plod kao mrtav i dalje ostati u šupljini maternice, pa vremenom biti od svog drugog dvojka stisnut, jače zgnječen, te pritisnut uz stijenku maternice. Kasnije se taj dvojak mumificira i spljošti, te postaje „fetus maceratus, compressus, papyraceus”. Maternica ga ev. izbacuje zajedno sa njegovom posteljicom, a to tek poslije rođenja drugog dvojka. Ti „fetus papyraceus” općenito su dosta rijetka dogodovština. Ako od dvojajnih blizanaca jedan postane „papyraceus”, može se desiti da taj bude izbačen iz maternice, poslije rođenja drugog, tj. živog blizanca, i u tom slučaju mogu po rođenju ev. nastati teške intrapartusne komplikacije.

Ipak se dešava, da se primarno zametnuta dvojaka trudnoća zaista pretvori u jednoplodnu trudnoću i da slijedi jednostruki porođaj jednog dozrelog ploda (djeteta), zbog ranog umiranja drugog blizanca.

Sve ovo navedeno poznato je suvremenoj obstetriciji, ali nigdje nije spomenut naziv vopiscus.

Krenuo sam stoga u istraživanju dalje i trud me je barem donekle zadovoljilo.

Pronašao sam, da je taj pojam bio dobro poznat u rimsko doba, da taj naziv navode neki pisci i da je zabilježen u ponekim leksikonima i rječnicima.^{6a 12 13 14} Smatrao sam korisnim da te svoje rezultate ovdje iznesem.

I. Definicija pojma vopiscus

Prva definicija pojma vopiscus nađena je kod rimskog prirodoslovnog enciklopediste i plodnog historičara i pisca medicinskih kuriozитета Plinija Starijeg⁶ (23—79 n.e.). On je u svom djelu od 37 tomova dao ovakvu definiciju vopiscusa: „Vopiscos apellabant e geminis qui retenti utero nascerentur, altero interempto abortu; namque maxuma etsi rara circa hoc miracula existunt.” (Vopiscusima nazivaju one od blizanaca, koji su se rodili zadržani u utrobi, pošto je jedan uginuo zbog pobačaja. Postoje naime, i ovakva, mada rijetka čuda.” Uz to Plinije navodi imena nekolicine ličnosti, koje su imale nadimak Vopiscus: Caesar Vopiscus, Vopiscus, Julius Manilius, Vopiscus Flavius, Vopiscus Pompeius (nomen gentilicium?).

Poslije Plinija postoji slična, u biti ista definicija i kod nekih drugih pisaca.

*Nonium Marcellus*⁷, gramatik, daje ovakvu definiciju vopiscusa: „Vopiscus dicitur, qui ex duobus conceptis uno abortu excluso, ad partum legitimum deducitur.” (Vopiscusom se naziva onaj od začetih dvojaka, koji se normalno rodi, pošto je jedan isključen pobačajem).

C. *Julis Solinus*⁸, gramatik i polihistor, definira navedenu porođajnu rijetkost ovako: „E geminis, si remanente altero abortivo fluxu exciderit, alter qui legitime natus est, vopiscus nominatur.” (Vopiscusom se naziva onaj od dvojaka, koji se u pravo vrijeme rodi, dok je drugi fraterculus (ili sororcula) izbačen uslijed abortusa).

Glasoviti španski nadbiskup i pisac *Izidor Seviljski*, kao obilati samostanski enciklopedista, u literaturi poznat pod imenom *Isidorus Hispanensis*⁹ (560?—636) u svom djelu „Delle origini” na isti način definira pojam vopiscus i spominje ga na Tracijskom kolonijalnom kovanom novcu grčkim slovima napisom — vopiscos.

Sem kod ovih pisaca, našao sam definiciju vopiscusa i u nekim leksikonima.

U sveobuhvatnom „Leksikon totius latinitatis” piše *Aegidio Forcellini*¹⁰ „... qui de geminis, uno abortu, legitime natus fuerit”, ili i „generatim vopiscus dicebatur qui ex duobus conceptis, uno abortivo excluso, ad partum legitimum deducitur.”

U velikom njemačko-latinskom rječniku *Walde-Hoffmann*¹¹ vopiscus je objanšjen sa: „einer von Zwillingen der zur Welt kommt, nachdem der Andere, zu früh geborene, gestorben ist.”

Takođe u latinsko-njemačkom rječniku u 5 tomova *Johana Schellera*²² za vopiscus stoji: „eins von den Zwillingen im Mutterleibe, das zur Welt kommt, nachdem das andere gestorben ist.” I u ovom leksikonu spominju se razni ljudi sa nadimkom Vopiscus.

U našim poznatim leksikonima¹⁵ *J. Belostenčevu*^{15a} i *A. Jambrešićevu*^{15b} data je definicija vopiscusa na našem jeziku.

U *Belostenčevu* „Gazophylacium”-u iz god. 1740. piše: „Vopiscus zove se med dvojki dete koje se živo rodi, a drugo umre vu utrobe.”

Kod *Jambrešića* piše: „Vopiscus — dvojče, ali dvojek, drugi živ, pred kojim je prvi mertav na svet došel.”

U našem suvremenom „Medicinskom rečniku” *A. Kostića*¹⁶ iz god. 1971. vopiscus je definiran kao: živorođeni bliznac, kada je drugi umro.

Iz ovoga što je rečeno, sasvim je jasno šta se krije pod pojmom vopiscus. To je bliznak koji se normalno rodi, pošto je njegov dvojak pret hodno uginuo, izbačen abortusom, a to što nemamo posebnog izraza za takvog geminusa, živorođenog jedinka, ipak nešto začuđuje, iako post partum takvog čeda sa medicinskog gledišta odn. sa materijom rođenja, odnosno u času samog rađanja, nema naročite veze kako će se dijete zvati, nazivati ili dobiti nadimak. Nejasno je, međutim, otkuda riječ vopiscus dolazi. Zato i o tome nekoliko riječi.

II. Etimologija riječi vopiscus

Prvo etimološko tumačenje riječi vopiscus našao sam kod spomenutog *Izidora Seviljskog*.⁹ On misli, pozivajući se i na novac iz Pautelije u Traciji sa utisnutim grčkim slovima na novcu tada namjesnika *Pompeius Vopiscusa*, da riječ vopiscus ima korijen od grčke riječi „opiso”. Inače „opiso” ili „opisso” znači latinski „retro” tj. straga^{19 23}.

Osim nadimka Vopiscos ili Vopeiscos objašnjena je i takva riječ: „qui retro in utero relictus de geminis, uno abortu, legitime natus fuerit” (od dvojaka onaj koji ostavši straga u utrobi, pošto je jedan odbačen abortusom, normalno se rodi).¹⁷ Prema tome riječ vopiscus, od grčke riječi „opiso”, označavala bi ev. i položaj dvojaka u maternici.¹⁸

Ali sa ovakvom etimologijom se ne slaže francuski etimologijski rječnik Walde-Hoffmann¹¹ u kome za vopiscus piše da je riječ nejasnog etimologijskog porijekla. Treći francuski etimologijski rječnik jednostavno objašnjava da je riječ vopiscus „sans etymologie” (bez etimologije), ali i da je „conservé seulement come cognomen” (uščuvana samo kao nadimak). Kao cognomen — prezime, bila je upotrebljavana u Rimu i to naročito kao porodično ime, radi plemenskog razlikovanja obitelji (nomen gentilicium), a i kao nadimak, radi nekog osobitog svojstva, nekog naročitog učinka, djela, ili sposobnosti, ali je nađevano i kao počasna ali također gdjekada i kao podrugljiva oznaka.

Dok je za pojam vopiscus značenje bez problema, etimologija te riječi ostaje nejasna.

Smatram da se ne smije a priori odbaciti tumačenje Izidora Seviljskoga i navodi odnosno porijekla u vezi sa riječi grčkog naziva „opiso” „in numis” u Pauteliji u Traciji, ali ujedno smatram da treba i dalje istraživati, kako bi taj problem etimologije riječi vopiscus bio ipak konačno riješen.

Numizmatičar Leon Ružička²⁰ pokazuje u svojoj objavi sliku i legendu kovanog carskog novca od 5 talentona iz rimske kolonije cara Antoniusa Piusa i njegovog državnog Tracijskog pokrajinskog namjesnika (legatus caesaris) vojnog guvernera Pompeius Vopiscusa, prije 160. god. n.e., sa utisnutim: „HEGEMON — POMPEIO — Y/OPEISKOU — OU/OPEISKOU — PANTALIOTON”.

IZVORI I LITERATURA:

- ¹ Glesinger L., *La naissance de Vopiscus Fortunatus Plempius*. Scalpel, Paris 1955. — ^{2a} Avella P., Uzroci intrauterine smrti fetusa kod blizanaca. *Cynec. et Sem. gynec.*, Paris, 1933, 32. — ^{2b} Aburel E., *Rev. franc. Gynec.*, Paris 1930, 510. — ³ Abraham E. G. *Ref. Z. Geburtsh.*, 103, 2, *Rev. franc. Gynec.*, Paris, 1930. — ⁴ Barjaktarović S., *Akušerstvo*. Med. knjiga, Beograd-Zagreb, 1950, 282. — ⁵ Stoeckel W., *Lehrb. Geb.*, VII. Aufl. Jena, Fischer, 1943, 261. — ⁶ C. Plinius Secundus, *Lib. VII. X. 8, 16, vol. II*. Hamburg, Gotha, 1852. — ^{6a} Paulys A., *Realencyclopaedie class. Altertums*, Stuttgart, 1967. — ⁷ Nonius Marcellus, *Compendiosa doctrina per litteras 19/3/, 557/3*. Libros XX. Wallace M. Lindsay. Lipsiae, 1903, L. Müller, 1888. — ⁸ C. Julius Solinus, *Collectanea rerum memorabilium*, Momsen, Berolini, 1864. — ⁹ *Isidorus Hispanensis*, Aegidius. Origines sive Etymolog. Tom 9/5, 21, Opera Omnia. Pataviae, 1831. — ¹⁰ Aegidius Forcellini, *Lexicon totius latinitatis*. Typis seminarium, 1940, 1038, Tom. VI. Onomast. 777. — ¹¹ Walde-Hofmann I. B., *Lateinisches Etymol. Wörterb.* Winter, Univ. Verl., Leidelberg, 1954, 835. — ¹² Ernout A., Meillet A., *Dictionnaire Etymol. de la langue latine*. Klincksiek, Paris, 1959, 753. — ¹³ Niedermann A., *Essay Ethymol. Critique*. Verb. lat., Neushatel, 1918, 99. — ¹⁴ Menge-Güthling B., *Langenscheidts. Grosswörterb.* München, 1967. — ¹⁵ Hrv. enciklop. nakl. zav. Zagreb, 1945, Vol. V, 490. — ^{15a} Joannis Belloszteneecz, *Gazophylacium*. Zagrabiae, 1740, 1279. — ^{15b} Jambressich A., *Lexicon Latinum*. Zagrabiae, 1742, 1048. — ¹⁶ Kostić A., *Rečnik*. Med. knjiga, Beograd — Zagreb, 1971. — ¹⁷ Dorland C., *Medical Dictionary*. Saunders, Philadelphia London, 1965. — ¹⁸ Siebold C. Ed., *Versuch Geschichte Geburtsh.* Enslin, Berlin, 1839. — ¹⁹ Divković M. L., *Latinsko-hrvatski riječnik*, Zagreb, 1900. — ²⁰ Ružička I., *Die Münzen von Pantalialia*. Sveuč. bibl., Zagreb, II, 1924., 168. — ²¹ Calepinus Ambrosius, *Dictionarium*. Venetiis, 1513. — ²² Scheller G. J., *Lexicon*. Leipzig, 1804. ²³ Petračić V., *Rečnik gerčko-hervatski*, Zagreb, 1875.

Erich ROSENZWEIG

Scientific Society for History of Health Culture of Croatia, Zagreb

THE TERME AND THE NAME „VOPISCUS”

„Vopiscus” is the nickname for uncommon one liveborn bary in twins pregnancy. In twin pregnancy it is rather uncommon that one foetus dies during the pregnancy (Fetus papyraceus, Compressus) and can be also expelled as an abortion — while the other foetus continues growing and is born alive at term.

In obstetric literature a name for such one survivor in twin pregnancy could not be found but only in old Roman medical history like Plinius Secundus and then bishop Isidorus Hispalensis and C. Julius Solinus. More encyclopaedias like Forcellini Belloszteneecz, Jambressich and other multilingual medical dictionary also give almost the same definition of the name „vopiscus”.

Recent etymological dictionaries has not given any persuasive explanation — and author himself gives besides others (Solinus) his opinion about possible connection with Greek language.

(Rad je Uredništvo primilo 10. VII 1982. god.)